

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ
НАСТАВНО-НАУЧНО ВЕЋЕ
Студентски трг 3, Београд

**ИЗВЕШТАЈ О ПРЕГЛЕДУ И ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ ТАМАРЕ ЉУЈИЋ, МА
„ФИГУРА ВЛАДАРА У СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ ОСАМНАЕСТОГ И ДЕВЕТНАЕСТОГ
ВЕКА“**

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовано Комисију:

Наставно-научно веће Филолошког факултета на седници одржаној 20. априла 2022. именовало је Комисију – одлука број 1483/1 од 6. маја 2022 – у саставу:

Ментор: др Ненад Николић, редовни професор, Филолошки факултет – Универзитет у Београду
Ужа научна област: Српска књижевност
Датум избора у звање: 10. фебруар 2021.

др Милан Алексић, ванредни професор, Филолошки факултет – Универзитет у Београду
Ужа научна област: Српска књижевност
Датум избора у звање: 10. јул 2019.

др Татјана Јовићевић, виши научни сарадник, Филолошки факултет – Универзитет у Београду
Ужа научна област: Српска књижевност
Датум реизбора у звање: 23. март 2020.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име, име једног родитеља, презиме	Тамара, Милован, Љујић
Датум и место рођења	29. септембар 1989, Крушевац
Наслов мастер тезе	„Функција историје у историјским драмама Матије Бана“
Датум и место одбране мастер тезе	27. 09. 2013, Филолошки факултет – Универзитет у Београду
Научна област из које је стечено академско звање мастера	Српска књижевност

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Фигура владара у српској књижевности осамнаестог и деветнаестог века

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација Тамаре Љујић, МА, обухвата 147 компјутерских страница, а подељена је на следећа поглавља: „Увод“ (1-2), „Заснивање књижевноисторијске приче“ (3-14), „Фигура владара – историја, политика, књижевност“ (15-46), „Покушај класификације“ (47-55), „Критеријуми као пут до приче“ (56-58), „Бег од прошлости у прошлост“ (59-67), „Портрет владара у ликовној уметности“ (68-81), „Магистрални и субверзивни ток у литерарном обликовању владарске фигуре“ (82-136), „Закључак“ (137-139) и „Литература“ (140-146), после чега следи биографија аутора и прилози: „Изјава о ауторству“, „Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада“ и „Изјава о коришћењу“. Поглавља су систематично рашчлањена на велики број потпоглавља, чиме је структура рада додатно учвршћена, а читање рада олакшано. Списак литературе садржи 188 библиографских јединица. Дисертација садржи сажетак на српском и енглеском језику са одговарајућим кључним речима.

У кратком „Уводу“ излажу се основни мотиви за рад на тези, да књижевна фигура која је имала значајно место у књижевности осамнаестог и деветнаестог века добије заслужено тумачење и да се поређењем начина на који су писци своје јунаке обликовали истакну они ликови који представљају врхунац у обликовању ове фигуре, али и да се на основу тога препознају и процеси који су до тих промена довели.

Потом следи поглавље „Заснивање књижевноисторијске приче“, у којем се у потпоглављу „Целина осамнаестог и деветнаестог века“ доказује оправданост заснивања наративне историје књижевности на трансформацијама литерарног обликовања фигуре владара током осамнаестог и деветнаестог века, као периода значајног за српски народ. Анализирајући политичко-историјске односе, показује се оправданост узимања Велике сеобе (1690) и краја Првог светског рата (1918) као оквира истраживања: он се може посматрати као књижевноисторијска целина важна за фигуру владара јер су ти догађаји одређујући за политичке и историјске околности које су утицале на поимање идентитета заједнице, а који је био важан за књижевно стварање које је у средиште стављало фигуру владара. Идентитетска важност за литерарно обликовање фигуре владара показује се у потпоглављу „Српска књижевност као национална књижевност“.

Поглавље „Фигура владара – историја, политика, књижевност“ доноси анализу елемената који су утицали на начин обликовања фигуре владара у књижевности осамнаестог и деветнаестог века. У потпоглављу „Историја политичких идеја“ анализа значаја средњовековних житија показала је да се писци разматраног периода на њих нису ослањали, премда су она омогућила формирање култа националних светитеља и континуирану присутност владара из прошлости, о којима су знања стицана из историографских дела осамнаестог века, која за разматране писце нису била само извори, већ и подстицај за писање, док је народна

књижевност на њих пре свега тематски утицала. Даље се у потпоглављу „Актуелне политичке идеје“ издваја концепција просвећеног апсолутисте и показује снага њеног утицаја, да би следеће потпоглавље „Свет књижевних дела“ у расправу увело еминентно литерарне утицаје на обликовање фигуре владара, који се везују за поетичке идеје епохе, иманентне жанровске особине и поетику писца. На тај начин је показано укрштање и међусобно саодређивање онога што је у најужем смислу литерарно и онога што је литератури спољашње, али потребом да се прикаже фигура владара постаје значајно за ауторску мотивацију, те тако и за интенционалност дела.

Наредно поглавље „Покушај класификације“ посвећено је критеријумима поделе јунака који се у књижевним делима осамнаестог и деветнаестог века појављују као владари. Између већег броја могућности њиховог посматрања, истраживање је показало да се као два најважнија критеријума класификовања могу издвојити (не)припадност владара српском народу и посматрање владара као добрих/лоших. Бинарност оба критеријума омогућава различито степеновање појединих владара у оквиру сваког од њих, док њихово укрштање даје могућност прецизнијег разврставања владара. Све то водило је успостављању модела идеалног владара у српској књижевности. На њега се надовезује пето поглавље „Критеријуми као пут до приче“, у којем је на основу успостављених прецизних критеријума сужен корпус дела која ваља испитивати, односно одређено је која су дела посвећена фигури владара довољно естетски вредна да би њихово испитивање могло допринети бољем разумевању магистралног тока српске књижевности, с обзиром на њену идентитетску одређеност, због чега су из корпуса искључена дела у којима су представљене фигуре античких или библијских владара, затим владари из историје других словенских народа, те дела која приказују српске владаре, али чија је естетска вредност минорна.

Поглавље „Бег од прошлости у прошлост“ доноси занимљиво запажање о разлозима окретања преднемањићкој историји: аутори који су то чинили нису желели да евоцирају славну прошлост него да се бављењем историјски мање познатим владарима ослободе притиска историје и поврате слободу у обликовању јунака. Тиме су њихове драме добиле универзалнији карактер, који се анализира у контексту заинтересованости за особине људске природе и њене жеље да се влада, што чини претечу психолошких и политичких драма.

Седмо поглавље „Портрет владара у ликовној уметности“ припрема повратак анализе на магистрални ток литерарног приказивања фигуре владара у српској књижевности осамнаестог и деветнаестог века, тако што анализира представе које су и аутори и публика имали стално пред очима у храмовима, на фрескама, али и кроз публикације које су доносиле владарске портрете. У овом поглављу се уводи и за остатак рада значајна подела на историјски владарски портрет и портрет актуелног владара. Још значајније је уочавање да се етапе у развоју фигуре владара у књижевности унеколико подудару са променама у сликарству и графици, што упућује на значај политичких идеја за целокупну уметност, али и преузимање нововековних европских стилова, почев од барока, са преласком на територију Хабзбуршке монархије после Велике сеобе.

Осмо, последње и најопширније поглавље „Магистрални и субверзивни ток у литерарном обликовању владарске фигуре“ подељено је на потпоглавља „Средњовековни владари“ – у оквиру којег се анализирају владарске фигуре Стефана

Немање, Стефана Првовенчаног, Стефана Дечанског, Уроша Петог, кнеза Лазара и цара Душана – „Актуелни владари“ и „Субверзивни ток“. У том поглављу показан је преовлађујући интерес епохе за средњовековне српске владаре, и то нарочито кнеза Лазара, који је истицан као идеалан владар који се мученички жртвовао за народ, и цара Душана, чија је владавина током времена, са јачањем независности српске државе, бивала све изразитије представљана као идеални модел, потискујући све више у други план његово оцеубиство. Са друге стране, на обликовање владарских фигура савремених владара пресудно су утицале савремене политичке околности и однос аутора према њима, баш као и у субверзивном обликовању владара, с тим што се оно критички постављало у односу на доминантне моделе и на тај начин дало дела најтрајније уметничке вредности, као што су *Лажни цар Шћепан Мали* Петра II Петровића Његоша и *Јелисавета, кнегиња црногорска* Ђуре Јакшића.

Рад се завршава „Закључком“ у којем су сумирани резултати истраживања по поглављима, а потом следи „Литература“ са 188 библиографских јединица и „Биографија аутора“.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација Тамаре Љујић писана је са амбицијом да осветли начине на које су у књижевним делима осамнаестог и деветнаестог века приказивани владари, тј. они који су, без обзира на титулу коју су носили, били репрезенти политичке моћи српске заједнице, како би се тиме попунило празно место у иначе немалој литератури о фигури владара, али у којој недостаје темељно истраживање које би показало како су се одвијале промене у приказивању владарске фигуре у српској књижевности осамнаестог и деветнаестог века, а нарочито који су процеси доводили до тих промена. Тако постављен проблем захтевао је вишеслојно посматрање и пажљиво разликовање идеја које су утицале на обликовање фигуре владара: идеја савремених владарској фигури која се приказује, савремених аутору који је приказује, те традицији приказивања те владарске фигуре. Са друге стране, анализирано је и како су литерарне конвенције утицале на обликовање фигуре владара, такође с обзиром на наслеђе старијих епоха и обичаје времена писања. Све то указало је на вишеслојност вредности које су биле у темељу обликовања фигуре владара у српској књижевности осамнаестог и деветнаестог века. Да би се оне прецизно позиционирале у српској култури, Тамара Љујић је пажљиво испитала и како је решен проблем владарског портрета у српској ликовној уметности тога доба.

С обзиром на велики број дела са историјском тематиком, у којима су владари заузимали важно место, било је потребно успоставити критеријуме према којима ће нека дела, односно у њима представљене фигуре владара, чинити корпус истраживања, односно остати изван њега. Бинарно класификујући фигуре владара Тамара Љујић превазишла је ограничења које би могли наметати стилови епоха, отварајући простор за разликовање магистралног и субверзивног тока у начину обликовања владарске фигуре, који је превасходно везан за политичке и културне околности, с обзиром на које се као магистрални ток одређује онај у којем је фигура владара обликована са циљем афирмисања традиционалних вредности, док је

субверзивни ток такође усмерен ка традиционалним вредностима, али са циљем њихове проблематизације, не увек на исти начин.

Кључни допринос истраживања представља најобимније поглавље у којем су потанко анализирани фигуре средњовековних владара у различитим драмама које су их узимале за насловне јунаке – Стефана Немању, Стефана Дечанског, Уроша V – али се такође испитује и зашто Стефан Првовенчани није у српској књижевности осамнаестог и деветнаестог века добио место које одговара његовом историјском значају. Део посвећен владарској фигури кнеза Лазара посебно је значајан, јер се у њему показује да од великог броја дела у којима је његова владарска фигура присутна, естетску вредност имају само драме, док су спевови Гаврила Ковачевића и Јоксима Новића Оточанина сасвим слаби: тиме истраживање Тамаре Љујић отвара питања жанра, и пре тога уочљива из чињенице да су дела одабрана за анализирање преваходно драме, што указује на нарочиту погодност драме за представљање лика владара због њене базираности на сукобу, који је неодвојив од владања. Да има дела и у другим жанровима која су значајна за обликовање фигуре владара са становишта културе посматраног периода, показује анализа романа *Цар Душан* Владана Ђорђевића, који упркос мањој естетској вредности него што имају анализирани драме о цару Душану, са већом ширином слика фигуру владара, а чија анализа открива како тенденциозни утицај политичких идеја савременог доба на обликовање романа може довести до његове мање естетске вредности. Пажљиво разлистивање утицаја савремених идеја на обликовање јунака из прошлости показало је палету могућности којима су различити аутори прибегавали у различитим жанровима, дајући мање или више успешна решења, што је зависило од њихове опште књижевничке спреме, намера, али и одабраног жанра, због чега су и њихови утицаји на слике фигура владара у српској култури били различити. У истом поглављу анализирана су и жанровски разноврсна дела посвећена фигурама актуелних владара, Карађорђа и књаза Милоша, али и краља Милана, као и црногорских владара Петра II Петровића Његоша, књаза Данила и књаза Николе: ту је показано да су у обликовању лика актуелних владара пресудну улогу имала актуелна политичка дешавања. Иако су она утицала и на приказ средњовековних владара, у њима су аутори, некада и исти, успевали да се дистанцирају и обликују универзалније поуке, док је у делима посвећеним актуелним владарима изражавање политичког става према личностима или династијама било неотклоњиво.

Зато је важан допринос истраживања Тамаре Љујић анализа субверзивног тока, у којем су традиционалне вредности преиспитиване. Иако су дела која њему припадају малобројна, то су највреднија дела посвећена фигурама владара (Змаја, Домановића, Игњатовића, Његоша, Јакшића, Бојића) – ту се показује да књижевна дела своју највећу вредност имају не када понављају и варирају традиционално него када његовим преиспитивањем стварају темељ за заснивање нових вредности. Зато по обиму не превише опширно потпоглавље посвећено субверзивном току, својим смислом представља највреднији допринос разумевању обликовања фигуре владара у српској књижевности осамнаестог и деветнаестог века, како закључцима анализа појединачних дела, тако и зато што тим анализама посматраним у целини показује условљеност естетске вредности дела политичке тематике неусловљеношћу дневнополитичким.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Љујић, Тамара, „Фигура владара као обједињујући чинилац српске књижевности“, у: *Српски језик и књижевност данас – теоријско-методолошки аспекти проучавања, рецепције и превођења*, 50. научни састанак слависта у Вукове дане, Међународни славистички центар, Београд, 2021.
2. Љујић, Тамара, „Деконструкција херојског света у српској књижевности 19. века на примеру драма Јелисавета, кнегиња црногорска и Лажни цар Шћепан Мали“, у: *Зборник Матице српске за књижевност и уметност*, књига LXVIII, свеска 1/2020, Матица српска, Нови Сад, 2020.
3. Љујић, Тамара, „Фигура владара у Орфелиновој биографији Петра Великог“, у: *Доситејев врт - годишњак Задужбине „Доситеј Обрадовић“*, Задужбина „Доситеј Обрадовић“, Београд, 2017.

VII ЗАКЉУЧЦИ, ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

У докторској дисертацији „Фигура владара у српској књижевности осамнаестог и деветнаестог века“, Тамара Љујић је после савесног анализирања дела српске књижевности осамнаестог и деветнаестог века у којима су приказане фигуре владара, одабраних на основу конзистентно примењених естетских и критеријума репрезентативности, дошла до закључака који расветљавају однос између културних, друштвених и политичких околности и литерарног обликовања дела посвећених фигури владара као узајамно саодређујућих с обзиром на уметничку способност аутора, односно његове тежње да се одреди према сопственој савремености, наглашавајући нужност разликовања утицаја политичких околности на литературу у слабијим делима, од литерарног преобликовања друштвене представе о политичким вредностима у оним најуспешнијим. Сврстана у субверзивни ток литературе о фигури владара, потоња представљају најбољи доказ да естетска вредност, односно верност уметничком не само што омогућава оригиналне увиде када је реч о унутарсветским односима него обезбеђује и трајност књижевних дела, јер универзалност коју доноси усредсређивање на оно што је опште у појединачном превазилази околности које су биле повод за настанак дела.

Важан резултат такође представљају и закључци о односу ликовних и књижевних дела када је реч о фигури владара, који указују да колико год портрети владара у српском сликарству и графици били важан префигуративни елемент књижевних дела, да између њих постоје разлике условљене временом, околностима, природом литерарне уметности, али и самим жанровима унутар поља књижевности. Претежност драме у књижевним делима у којима се фигура владара представља на уметнички вредан начин води закључку о супериорности приказивања владара у његовом делању и преломним историјским околностима. Важан резултат је, наравно, и то што је разликовањем магистралног и субверзивног тока показано да се самим особинама жанра, премда су оне заслужне, када је о драми реч, за издвајање и наглашавање сукоба, не може објаснити однос према фигури владара, који зависи од општијег погледа на културу, друштво и политику. Отуда се као свеукупан закључак

дисертације „Фигура владара у српској књижевности осамнаестог и деветнаестог века“ Тамаре Љујић намеће неопходност пажљивог разликовања аспеката који утичу на обликовање фигуре владара, која пак може послужити препознавању разлика међу књижевним делима посвећеним овој важној теми српске књижевности осамнаестог и деветнаестог века.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

На основу „Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду“ и налаза у извештају из програма „iThenticate“, којим је извршена провера оригиналности докторске дисертације „Фигура владара у српској књижевности осамнаестог и деветнаестог века“ ауторке Тамаре Љујић, МА, констатујемо да утврђено подударарење текста износи 5%.

Овај степен подударности у складу је са Чланом 9. Правилника.

На основу изнетог, а у складу са ставом 2 Члана 8. „Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду“, изјављујем да извештај указује на оригиналност докторске дисертације, те се прописани поступак припреме за њену одбрану може наставити.

Кандидаткиња је резултате свог истраживања протумачила на релевантан и убедљив начин, а приказала прегледно и систематично, јасним и прецизним научним језиком.

IX ПРЕДЛОГ

С обзиром на све горе наведено, препоручујемо Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да рад Тамаре Љујић, МА „Фигура владара у српској књижевности осамнаестог и деветнаестог века“ прихвати као докторску дисертацију и кандидаткињу позове на усмену одбрану пред овом комисијом.

У Београду, 20. маја 2022.

Комисија:

др Ненад Николић, редовни професор

др Милан Алексић, ванредни професор

др Татјана Јовићевић, виши научни сарадник